

En el catàleg d'obres manuscrites d'En Pep Ventura, compilat per Coromines en preparació del seu llibre, damunt els originals arxivats a la biblioteca de l'Orfeo Català, que conservem inèdit i autògraf, en el qual respecta les formes dels mots usades per Pep, mig en català mig en castellà («fiscorno»), posa pertot *tible*: deu ser doncs la forma que usava PepV. Com a nom d'instrument no ha estat sols català: no sembla existir en parlars occitans (*TdF*, Lespy, Palay), però sí base ronc. *tiple* «guitarra» (Azkue). L'oc. *tiblo* 'gaveta' figura usat pel mateix Mistral en la seva obra poètica: «pourtavon piboulà d'òutis de mesteirau: / coumpas, escaire o *tibleto* ---» (trad. «truelle en miniature»), «la *tiblo*, / aplanarello, irresistibleo ---», *Calendau* (VIII, 61.1).

DERIV.: +*Tiblaire* 'tocador de tible' (supra). *Atiplar*, -*plar-se*, *atiplat* [Lab. 1840]. *Entiplat*.

Tipo, *tipògraf*, *tipografia*, -*gràfic*, *tipolítografia*, *tipòmetre*, V. *tipus*

TIPUS, pres del ll. *týpus* 'figura, estàtua', 'caràcter d'una malaltia', i aquest, del gr. *τύπος* 'cop', 'marca d'un cop', 'caràcter gravat', 'imatge', 'tipus, model'. □ 1.ª doc.: *tipo*, Lab. 1864.

Tipo era encara la forma que usaven els purs i millors escriptors en el tombant del segle: «L'egüer, ane qui deien el Paissano per haver estat soldat de gastadors, era un *tipo* original i de gran relleu, molt verbós i ponderatiu, amb una creu pensionada ---», JnRoselló (*Manyoc*, p. 47). Però pocs anys més tard ja ho escrivia Xènius a la moderna: «Aquest, junt ab altres, apertanyents a un mateix *tipus* social, sembla el qui decideix els problemes qui afecten els argenters ---». El mot s'introduí entre nosaltres encara més que pels models castellans, sota la influència dels francesos, i sobretot en avançar el segle s'han introduït també els usos afectius i plebeus que se n'han estès molt en francès popular (*ce type-là me disait* ---), que aplega i comenta Spitzer, *ZRPh*, XLIX (1929), 709-712.

DERIV.: *Tipic* [Lab. 1840]. *Tipisme*: «al fi de segle --- Espanya havia estat vergonyosament escombrada d'Amèrica --- El gest europeu era una mena de can-can. A Catalunya acabàvem de descobrir que allò del *tipisme* era una mena de requincalla provincial: i ens trobàvem una 'personalitat' --- Acabava de tornar de l'exili; però... encara no havia fet trenta anys», Coromines (1934, O. C., 1500.11f.). *Atipic*.

GR.: *Arquetipus* [DOrt.], pres del gr. *ἀρχέτυπος* 'model original', format amb *ἀρχω* 'sóc el primer': «El sentit estètic és el que judica si les coses són lletges o són belles --- per la comparació de cada cosa --- amb els *arquetipus* dels éssers i de les coses, veritables expressions de la perfecció absoluta que hi ha en el fons de la nostra ànima», Coromines (*Jardins de S. P.*, O. C., 826a29). *Arquetipic* [1912]: «us he parlat d'una dona *arquetipica* ---», E. d'Ors (*La Ben Plantada*, epíleg, ed. 1950, 150). *Hipotiposi*. *Monotip*; *monotipic*; *monotipista*. *Polítipic*. *Prototipus* [-*po*, Lacav.]; *prototipic*. *Tipocromia* [Lab. 1888]. *Tipografia*

[Lab. 1840]; *tipogràfic* [Lab. 1840]; *tipògraf* [-*fo* i *tipografista*, Lab. 1840]. *Tipolítografia* [Lab. 1888]; *tipològic*. *Tipòmetre* [Lab. 1888].

Tiquet, pres de l'angl. *ticket* id. *Tiquismiquis*, V. *tu Tir, tira, V. tirar*

TIRÀ, pres del ll. *tyrannus* 'reietó, sobirà local', i aquest, del gr. *τύραννος* id. □ 1.ª doc.: *tiran*, 1310; c. 1385, Eiximenis (veg. la cita a *trufàtic TOFONA*); *tirà*, c. 1460, JMartorell.

«La utilitat privada vostra devets sotmetre a la comuna ---: que si la privada conexfets que fos en re contrària a la comuna --- la lexets per aquella; altrament no obrarets com rey just, mas com *tyran*» a. 1310, Arnau de Vilanova, *Informació* al nostre rei *Frederic de Sicília* (NCL. I, 223.26).

«Crueltat és horrible e filla del diable: car, si és en príncep, ella li tol la senyoria --- si ella és en prelat, ella li tol dignitat de pastor e --- lo fa capital enemic del Salvador, terrible *tiran*, escarnit regidor ---», «*tyran* --- aquell senyor qui és massa fort e cruel, qui turmenta --- lo poble», en la trad. i el gloss. d'Egidi Romà (fi S. XIV, VI Colloqui Int. Cat., 1982, 69).

«Als pus pregons e terribles inferns --- aquí estan --- aquells qui han traïda la pàtria, e l'han subjugada a *tirans*, o per pecúnia han ordenades e retractades leis ---», BMetge (*Somni III*, NCL., 97.5). «--- En lo pus pregon carçe del infernal Estige --- no crec que pijor loc sia --- ne que tan gran pena allà se pusca donar com passa ací aquell qui viu sots la potestat de *tiran*; e axí ---», *Curial* (NCL. III, 135.3); «aquest cruel *tiran*, al qual axí com a jova dona, no avent-ne tu presa guàrdia de àls, simplement, te ha él sotmesa ensempla la libertat ---» en la versió cat. de *Fiameta* (§ 15, 29).

Referint-se a Pere el Gran (que no volent abusar de l'encís de la noia florentina enamorada d'ell, en veure'l bornar com un gran cavaller, va casar-la dignament amb un ciutadà de Toscana): «lo rey molt bé servà --- lo convengut; --- pocs, vuy --- són regidors del enteniment: ans, de senyors, són tornats lops e cruels *tirants*» (*Decam.* x, § 7, 583.1f.) (trad. «crudeli e *tiranni*, ed. 1961, 633.7).

Després s'imposa la forma moderna *tirà*, que és ja la que trobem en el *Tirant*, en l'obra de JMartorell: «---Digau al Rey que ell --- posseheix lo regne com a rey *tirà*, ab poca justícia, com al duc de Mecina pertany ---»; i en la cuarella de Galba: «com tu sies tan magnànim príncep, deuries ésser just e no voler tenir nom de *tirà*» (Ag. II, 355; III, 308=Riq., 863, cap. 308, comprovats en la prínceps). Era molt usat en plural, com en BMetge, o: «Com --- lo Regne de Sardenya estia en perill de perdició, per los *tirans* qui hi són, --- més en nostre cor e voler de passar personalment en lo dit regne, per foragitar-ne los dits *tirans* ---» a: 1396 (*Ardits* I, 60).

D'aquesta forma pl., usada més sovint que en sg., s'extragué, per una banda, el sg. modern *tirà*, i per altra banda una forma, no menys analògica, *tirant* (com sigui que en els pls. en -*nts* sempre s'ha pronunciat la t